

2010/2011

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

POPIS PROJEKTOVÉ ČINNOSTI

**Aplikace moderních edukačních trendů do studia
literatury pro děti a mládež se zaměřením na podporu
multikulturní výchovy**

PdF_2010_049

Anotace

Cílem projektu je rozvoj, inovace a aktualizace výuky literatury pro děti a mládež v rámci pregraduálního vzdělávání učitelů v akreditovaných studijních oborech Učitelství pro 1. stupeň základních škol (magisterský program) a Český jazyk se zaměřením na vzdělávání (bakalářský program). Oba studijní obory jsou realizovány na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v prezenční i kombinované formě studia.

Řešitelé předloženého projektu chtějí reagovat na vybrané soudobé edukační trendy, které základním školám předepisuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV), jenž byl v rámci reformních kroků v oblasti českého školství zaveden v roce 2006. Uvedený kurikulární dokument požaduje aplikaci průřezového tématu Multikulturní výchova do základního vzdělávání, přičemž zmiňuje těsnou vazbu multikulturní tematiky k předmětu Český jazyk a literatura. Na budoucí učitele českého jazyka a literatury (tzn. na studenty výše uvedených studijních oborů) budou kladeny specifické nároky při aplikaci multikulturních prvků do výuky. Řešitelé projektu jsou přesvědčeni, že uplatňování prvků multikulturní výchovy ve výuce je potřebným inovačním jevem v oblasti současného vzdělávání a jsou si vědomi toho, že předpokladem úspěšné multikulturní výchovy je především odborná připravenost pedagogických pracovníků.

Potřebná inovace studia literatury pro děti a mládež spočívá v zařazení práce s literárními texty s multikulturní tematikou. Tyto aktivity přispějí k lepší orientaci studentů v nabídce nástrojů multikulturní výchovy, jež poskytuje literatura pro děti a mládež. Součástí projektu bude výzkumná činnost zaměřená na účastníky seminářů literatury pro děti a mládež. Řešitelé projektu připraví a zrealizují v průběhu letního semestru akademického roku 2009/2010 dotazníkové šetření, jehož hlavním cílem bude zmapování současného pohledu budoucích učitelů na problematiku aplikace multikulturních prvků do výuky literární výchovy. Získané poznatky usnadní řešitelům projektu přípravu materiálů do seminářů literatury pro děti a mládež a umožní hledání efektivních způsobů či forem uplatnění i rozvíjení této výchovně-vzdělávací oblasti. Řešitelé projektu vycházejí z předpokladu, že možnosti aplikace průřezového tématu Multikulturní výchova nebyly doposud do programu seminářů předmětu Literatura pro děti a mládež cíleně zavedeny. Plánovaná projektová činnost nabízí jedno z možných řešení, jak tento deficit odstranit.

Snahou řešitelů je navázat na RVP ZV a aktualizovat přípravu budoucích pedagogů podle požadavků platných kurikulárních dokumentů. Všechny dílčí výstupy projektu směřují k vytvoření ucelené sady textových pomůcek zaměřených na uplatnění multikulturních témat v seminářích literatury pro děti a mládež. Plánovaná kolekce výukových materiálů sestává z patnácti pracovních listů, které budou k dispozici v elektronické i tištěné podobě, z bibliografické databáze literárních nástrojů multikulturní výchovy umístěné na webových stránkách Katedry českého jazyka a literatury a z knih, jež budou v průběhu řešení projektu zakoupeny a výrazně obohatí knižní fond Katedry českého

jazyka a literatury Pedagogické fakulty UP v Olomouci. Studentům tak bude poskytnuto dostatečné množství podnětů, ale především materiálních pomůcek, které mohou využít také ve své pedagogické praxi. Cílovou skupinou projektu jsou zejména účastníci seminářů předmětu Literatura pro děti a mládež, který je povinnou disciplínou pro studenty akreditovaných studijních oborů Učitelství pro 1. stupeň základních škol a Český jazyk se zaměřením na vzdělávání.

Výstupy projektové činnosti (soubor metodických a pracovních listů a elektronická bibliografická databáze potenciálních nástrojů multikulturní výchovy) se mohou stát přínosným zdrojem poznatků také pro studenty jiných fakult, pro vyučující literatury pro děti a mládež na dalších vysokoškolských pracovištích či pro pedagogickou veřejnost zajímající se o zkoumanou problematiku.

Cíle projektové činnosti

Hlavním cílem **výzkumné činnosti** bude získání poznatků o míře orientace budoucích pedagogických pracovníků v oblasti multikulturní výchovy a její návaznosti na RVP ZV. Studenti získají prostor k tomu, aby se v dotazníku vyjádřili ke svým představám o naplňování cílů zkoumaného průřezového tématu v hodinách literární výchovy na základní škole. Cenné budou také údaje získané z dotazníkových položek, které zkoumají konkrétní představy studentů o didaktických nástrojích multikulturní výchovy a o možnostech jejich přípravy v rámci studia na vysoké škole. Řešitelé počítají s počtem šedesáti respondentů, přičemž předpokládají minimálně devadesátiprocentní návratnost dotazníků. Všechny položky dotazníku budou vyhodnoceny a statisticky zpracovány.

Základním východiskem inovace studia literatury pro děti a mládež bude **soubor patnácti metodických a pracovních listů vytvořených pro praktické potřeby seminářů**. Hlavním cílem využití pracovních listů při studiu literatury pro děti a mládež je zpřístupnění prostředků multikulturní výchovy studentům, kteří tak získají nejen materiály, jež budou prakticky využitelné ve výuce na základních školách, ale především detailní vhled do oblasti průřezového tématu Multikulturní výchova, jeho charakteru a možností aplikace do výuky, jež vyplývají z RVP ZV a také z kompetencí učitele českého jazyka a literární výchovy. Pracovní listy připraví řešitelé projektu v období od června do srpna roku 2010. Budou vybrány vhodné ukázky z knih české a světové literatury pro děti a mládež, na nichž budou demonstrovány možné přístupy k práci s multikulturně zaměřeným literárním textem. Koncepce souboru výukových materiálů bude přihlížet k aktuální situaci ve společnosti, což se prakticky projeví ve volbě ukázek z knih, které tematicky zobrazují soužití různorodých kultur na území České republiky nebo pocházejí přímo z prostředí minorit. Zohledněné budou také současné metodické trendy. Tato skutečnost se odrazí především ve výběru takových metod, které skutečně přispívají k naplňování cílů průřezového tématu Multikulturní výchova. Pracovní a metodické listy budou v období řešení projektu průběžně zařazovány do výuky.

Hlavní řešitel projektu zrealizuje společně se spoluřešiteli **částečně strukturované rozhovory se studenty**, kteří se účastnili seminářů, jejichž náplní byla práce podle zmiňovaných pracovních listů. Rozhovory se studenty poskytnou řešitelům nezbytnou zpětnou vazbu, informace o možné využitelnosti pracovních listů v praxi na základních školách a v neposlední řadě také podněty pro jejich zdokonalení a dílčí úpravy. Semináře literatury pro děti a mládež tak získají potřebný didaktický rozměr, který je často studenty požadován, a to především z toho důvodu, že veškeré didakticky zaměřené semináře jsou zařazeny až v programu navazujícího magisterského studia.

Knižní fond Katedry českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci bude **obohacen souborem knih z oblasti české a světové literatury pro děti a mládež**, které svým námětovým zaměřením úzce souvisí s tématy multikulturní výchovy. Zakoupené knihy budou nezbytné při vytváření podpůrných materiálů do seminářů literatury pro děti a mládež, stanou se oporou při práci nejen v seminářích a budou k dispozici jak studentům uvedených studijních oborů, tak pracovníkům katedry. Zároveň budou zakoupeny **specializované publikace z oblasti literatury pro děti a mládež, didaktiky a metodiky literární výchovy a multikulturní výchovy**, které budou nezbytnou odbornou oporou pro řešitele projektu.

Předložený projekt chce také studentům a případně též pedagogům zprostředkovat využití dat shromážděných v rámci řešení projektu. Bude vytvořena **bibliografická databáze literárních děl s multikulturní tematikou**, jež bude volně přístupná na webových stránkách projektu.

Prakticky zaměřené výstupy projektu

K hlavním praktickým výstupům projektu patří především bibliografická databáze a soubor metodických a pracovních listů. Všechny materiály jsou dostupné na <http://multikultizs.blogspot.com>.

Metodické listy

Kolekce metodických a pracovních listů, vytvořená jakožto hlavní výstup projektové činnosti, je primárně určena k inovaci, aktualizaci a přizpůsobení výuky literatury pro děti a mládež na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci soudobým vzdělávacím trendům, sekundárně poté k podpoře realizace multikulturní výchovy v literární výchově na základních školách. Multikulturní výchova je moderní a potřebnou edukační oblastí. Řešitelé projektu reagují na tuto skutečnost a předkládají materiální oporu, která je jak podkladem pro přípravu budoucích pedagogických pracovníků, tak v pedagogické praxi využitelnou pomůckou.

Výukový materiál sestává z metodických listů obsahujících metodické instrukce pro učitele a z pracovních listů určených pro žáky. Metodické listy představují vždy ucelený návrh jedné nebo více vyučovacích hodin literární výchovy. Pracovní listy obsahují vybranou literární ukázkou a příslušné úkoly k textu. Jednotlivé soubory metodických a pracovních listů jsou založeny vždy na práci s literární ukázkou, která se tematicky dotýká problematiky multikulturní výchovy. Upozorňujeme, že navrhované aktivity jsou pouze jednou z mnoha možností, jak s konkrétní literární ukázkou pracovat. Záleží vždy na daném vyučujícím, žácích a dalších důležitých okolnostech, které ovlivní to, zda bude vyučovací hodina uskutečněna podle navrhovaného postupu, nebo bude uzpůsobena. Zvolené aktivity mají sloužit jako inspirace pro další kreativní práci s literárními texty s multikulturní tematikou.

Určujícím faktorem při výběru textů byla jejich příslušnost k literatuře pro děti a mládež. Řešitelé projektu záměrně představují rozličnou práci s různými typy textů – ať z hlediska věkové kategorie, pro kterou jsou určeny, nebo po stránce tematické. Demonstrují tak rozmanité možnosti práce s literaturou pro děti a mládež, která napomáhá realizaci multikulturní výchovy na základní škole.

Struktura metodických a pracovních listů:

1. Přínos k rozvoji osobnosti žáka podle RVP ZV
2. Klíčové kompetence
3. Výchovně vzdělávací cíle
4. Tematický okruh podle RVP ZV
5. Mezipředmětové vztahy
6. Požadavky na přípravu
7. Doporučené metody práce
8. Doporučená literatura
9. Vlastní metodické instrukce
10. Pracovní list

Seznam metodických a pracovních listů:

1. Ivona Březinová: Začarovaná třída
2. Hana Doskočilová: Lenoši a rváči z Kloboukova
3. Deník Anne Frankové 1
4. Deník Anne Frankové 2
5. Karen Levine: Hanin kufřík
6. M. D. Taylor: Horký vítr nad Mississippi
7. Milena Hübschmannová: Romské hádanky
8. O. D. West: Africké pohádky
9. John Boyne: Chlapec v pruhovaném pyžamu
10. Malika Ferdjoukh: Jak oženit tatínka
11. Eduard Petiška: Golem a jiné židovské pověsti a pohádky ze staré Prahy
12. Iva Procházková: Jožin jede do Afriky
13. Petra Müllerová: Dračí král: vietnamské pohádky
14. Antoine De Saint Exupéry: Malý princ
15. Radek Malý: Kam až smí smích

Návrh typologie literárních nástrojů multikulturní výchovy

Literatura pro děti a mládež zahrnuje knihy mnoha žánrů, umělecká zpracování různorodých témat, a to jak autory českými, tak spisovateli z různě vzdálených cizích zemí. V každé ze jmenovaných oblastí lze objevit knihy, které se svými náměty úzce dotýkají multikulturní problematiky. Považujeme proto za potřebné přistoupit k hledání nástrojů multikulturní výchovy systematicky a poskytnout pedagogům didakticky využitelnou pomůcku, která usnadní propojení literární výchovy s výchovou multikulturní.

Řešitelé projektu proto představují typologii literárních textů, které mohou sloužit jako nástroj multikulturní výchovy. Základem při vytváření typologie je obecné vymezení literárních textů s multikulturní tematikou. Vycházíme z požadavků Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Literární texty s multikulturní tematikou představují tedy taková literární díla, která seznamují žáky s kulturní, jazykovou a etnickou rozmanitostí, umožňují posílení vlastní kulturní identity, nabízejí možnost rozvíjení interkulturní komunikace a spolupráce a napomáhají také při vytváření hodnot jako smysl pro spravedlnost, solidaritu a toleranci. U jednotlivých kategorií navrhané typologie uvádíme vždy cíle, které je možné pomocí daného textu naplňovat.

K literárním textům s multikulturní tematikou je možné zařadit následující typy literárních děl:

1. **Literatura cizích kultur a minorit** žijících v České republice a **literatura o minoritách a cizích kulturách** představuje početně obsáhlou skupinu knih pro děti a mládež. Literatura národnostních menšin a jiných kultur se nevyčerpává pouze pohádkami a pověstmi, ale zahrnuje také knihy hádanek, příběhové prózy s dětským hrdinou či poezii pro děti. Práce s těmito texty zprostředkovává především seznámení s jinými kulturami, jejich tradicemi a hodnotami. Zároveň umožní žákům pohlédnout z jiného úhlu na kulturu vlastní, neboť přivádí čtenáře často ke srovnání vlastních kulturních charakteristik s kulturou jiných národností.
2. Literatura pro děti a mládež zachycující **setkání odlišných kultur, národností či náboženských vyznání**. Literární díla patřící do druhé kategorie tematizují interkulturní setkávání, a to jak harmonické soužití a vzájemné obohacování, tak konflikty a bariéry, jež interkulturní střet mnohdy způsobuje. Literární díla s těmito náměty mohou ovlivnit postoje žáků, umožní jim uvědomit si komplikovanost mezilidských vztahů, rozvíjí schopnost navazování interkulturních kontaktů, smysl pro toleranci a chápání rovnocennosti všech kultur, národností a náboženství, přesvědčení o

nutnosti nekonfliktního soužití, zbaveného projevů diskriminace, rasové nesnášenlivosti, xenofobie apod.

3. Literatura pro děti a mládež s **tematikou židovství** tvoří samostatnou kategorii, jelikož se vyznačuje několika specifiky. V rámci literatury pro děti a mládež s tematikou židovství je možné vyčlenit dvě skupiny literárních děl. V nemalé míře proniklo do literatury pro děti a mládež téma válečného utrpení židovského obyvatelstva. Četba knih o holocaustu umožňuje demonstrovat tragické důsledky mezilidské nesnášenlivosti, a to především prostřednictvím osudů skutečných lidí, kteří se stali objektem vyvražďování jen proto, že byli Židy. Druhou oblast představují knihy, které jsou kulturním dědictvím Židů a jejich náboženství.

4. Literatura pro děti a mládež s **tematikou jinakosti** tvoří další kategorii literárních děl, která mají potenciál stát se pomůckou při naplňování cílů multikulturní výchovy vymezených v RVP ZV. Jedná se o literární díla tematizující setkávání s jinakostí ve významu cizosti a odlišnosti. Moderní literatura pro děti a mládež nabízí mnohé tituly zachycující jinakost, ať už ve smyslu kulturní jinakosti, outsiderství (např. handicapovaní hrdinové, migranti apod.), zobrazení života fantastických bytostí či lidí nebo zvířat odlišujících se od okolního světa jinakostí svých vnějších nebo vnitřních rysů. Práce s uměleckými texty této kategorie vyžaduje kreativitu a erudici pedagoga, neboť multikulturní tematika není vyjádřena přímo, ale skrytě. Citlivý didaktický přístup však umožní využít těchto literárních děl k formování žákovy schopnosti orientovat se v pluralitní společnosti, nepodléhat xenofobním sklonům a předsudkům, tolerovat odlišnost a vnímat ji jako přínos a pramen obohacení.

5. Literatura pro děti a mládež s **tematikou cestování, poznávání jiných zemí a kultur** uzavírá pětici kategorií uměleckých textů pro děti a mládež s multikulturními náměty. Umělecké knihy tohoto typu poskytnou prostor pro rozšíření znalostí o jiných zemích a jejich kulturách.

Závěrem bychom chtěli podotknout, že návrh typologie literárních nástrojů multikulturní výchovy netvoří uzavřený systém bez možnosti dalších doplnění či rozšíření. Zároveň si uvědomujeme, že některé z kategorií se v určitých rovinách navzájem prolínají, a mnohé z knih tak mohou zastupovat více typů. Některá díla se vyznačují rovněž svým přesahem do literatury pro dospělé čtenáře. Naším cílem není striktní rozdělení dané oblasti literatury pro děti a mládež do jednotlivých skupin, ale především snaha upozornit na široké možnosti, které literatura pro děti a mládež v tomto směru nabízí, a poskytnout pedagogické praxi inspiraci pro hledání dalších uměleckých děl, jejichž četba může napomoci při formování osobností žáků.

Bibliografická databáze

Záměrem řešitelů projektu je rovněž zveřejnění dat shromážděných v rámci řešení projektu. Předkládají proto bibliografickou databázi vybraných literárních děl s multikulturní tematikou. Databáze je umístěna na <http://multikultizs.blogspot.com> a je připravena k dalšímu rozšiřování. Řešitelé projektu jsou si vědomi skutečnosti, že není možné vytvořit vyčerpávající soupis literárních děl s multikulturní tematikou. Pomocí databáze upozorňují na díla, s nimiž během projektové činnosti pracovali a jež se v několika případech staly podklady pro vytváření dalších projektových výstupů.

Z důvodu přehlednosti je databáze seřazena podle typologie literatury pro děti a mládež s multikulturní tematikou, která vznikla jakožto teoretické východisko projektové činnosti.